

Spomenici rimskoga lončarskoga obrta u Vinkovcima.

U svojoj opširnoj radnji „Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci u staro doba“, koja je izašla u VI. svesci nove serije ovoga časopisa (str. 117 i d.), opisao je prof. Brunšmid veoma velik broj različitih spomenika prehistorijskoga i rimskoga vremena, što su se našli na teritoriju vinkovačkom, koji je mnogo godina proučavao i predobro poznavao. Opisani nalazi sižu sve do godine 1901., a mnogi opisani predmeti poklonjeni su narodnom muzeju s njegovom zbirkom.

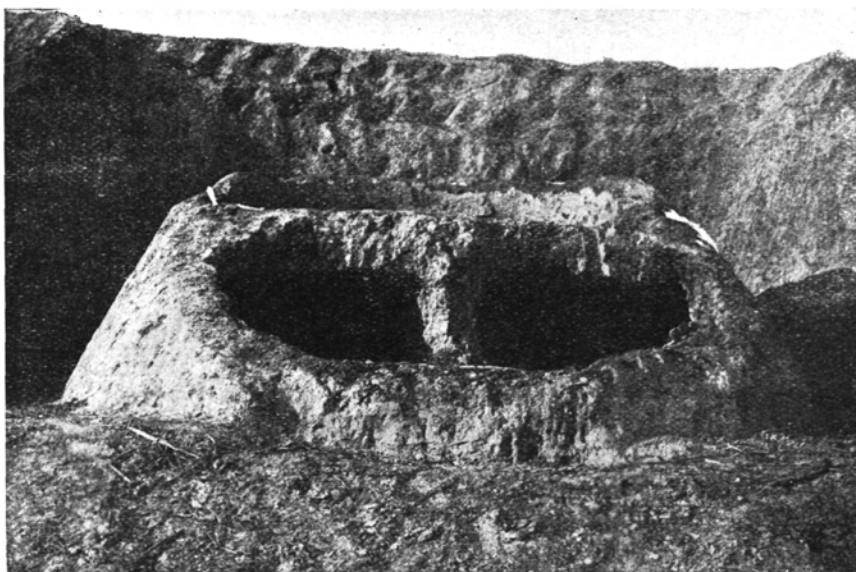
I iza ove radnje našlo se u Vinkovcima raznim prilikama mnogo različitih spomenika, od kojih su neki došli u narodni muzej. Nije mi namjera da objelodanim sve te predmete i da tako upotpunim spomenutu radnju. Želim samo da se pozabavim jednom vrsti spomenika, koji nam dokazuju, kako se je u Vinkovcima za rimskoga vremena bio znatno razvio lončarski obrt.

Godine 1903. izvodili su u Vinkovcima preko Bosuta na cesti prema Rokovcima željezni most, dok su prije na onom mjestu od uvijek bili drveni mostovi. Za taj su posao bile nužne opsežne zemljoradnje, pa je vinkovačka općina dozvolila, da se potrebna zemlja može otkapati na bosutskoj obali kraj prvih kuća ulice „Krnjaš“, jedno sto koraka jugozapadno od mjesta, gdje je rimski gradski šamac ulazio u Bosut. Ove su zemljoradnje bile povjerene inženjeru J. Menzeru, koji je pri otkapanju zemlje naskoro nailazio u dubljini od po prilici poldrugoga metra na neke okrugle zemljane građevine, pa kako si nije znao protumačiti, čemu su one služile, to se je radi informacije obratio ravnateljstvu arheološkoga muzeja.

Prvi je njegov list datiran od 20. studen. 1903., a u njem priopćuje, da je naišao na jedno 6 do 8 takovih šupljih građevina od pečene gline, koje su imale promjere od jedno 190 do 400 cm. Od jedne je takve građevine priopćio prosjek i nacrt jednoga detalja, koji mu se činio važan. Po tom se je vidjelo, da je naišao na peći za palenje glinenih posuda, a po predmetima, koji su se našli u blizini tih peći, bilo je sigurno, da te peći potječu iz rimskoga vremena.

U ono vrijeme nije bilo moguće, da se onamo odmah izašalje činovnik narodnog muzeja, nego je g. Menzer zamoljen, da pošalje iscrpljiviji izvještaj. Toj je zamolbi gospodin odmah udovoljio, ali nije mogao točno da nariše položaj svih peći, jer su ih bila razušila silna kola, što su onuda prolazila odvažajuć zemlju. Jedna jedina malena peć mogla se je po njegovom nalogu donekle sačuvati, a tu

sam kasnije fotografirao, kada sam prolazio kroz Vinkovce. Po toj je fotografiji izrađen kliše za sliku 103. U travnju 1904. boravio je u Vinkovcima prof. Brunšmid, koji je peć našao u mnogo gorem stanju, ali si je ipak načinio neke bilješke, koje sam ovdje mogao upotrijebiti.

Sl. 103. Rimska lončarska peć iskopana u Vinkovcima.

Peć se je nalazila spram kuće broj 6 ulice „Krnjaš“ (Mirosavljevići) naslonjena uz kosinu bosutskoga bajera. Prikazuje običan tip rimske lončarske peći iz kasnijega vremena u ne sasvim primitivnoj izradbi. Sazidana je u glavnom od ilovače, te ima sasvim okrugao tlocrt s promjerom od nekih 130 cm. Kao što je to bilo kod svih lončarskih peći, tako je i ova horizontalno položenom pločom razdijeljena u dva prostora: u donji, gdje je gorila vatra i u gornji, gdje su se naslagale posude, koje su se imale paliti.

Majstor si je najprije priredio teren, na kojem je sazidao svoju peć, na taj način, da ga je nabojem izravnao i onda opekama istaracao. Na tom je taracu onda svoju peć tako rekuć modelirao slobodnom rukom. Donji je dio peći načinio sasvim iz blata. Načinio je najprije okolni zid u debljini od 14 do 15 cm, a onda je sredinom obzidanoga prostora povukao još jedan nešto deblji zid, na kojem je ležala ploča, koja je rastavljala gornji prostor od donjega. Ova je rastavna ploča gore ravno blatom izmazana te providena luknjama, kroz koje je toplina imala ulaziti iz donjega prostora u gornji. Te se luknje na fotografiji ne vide, jer je peć fotografirana s mjesta, koje je ležalo niže od razine peći. Gornji je dio peći nekada također bio načinjen od zemlje, ali ima ostataka, po kojima se vidi, da je iznutra bio obložen crijepom (sigurno t. zv. tegulae mammatae) i onda izmazan. Od toga gornjega zida ostao je samo neznatan rub, dok je drugo već davno porušeno. Nekada je u donji prostor peći vodio uža kanal, kroz koji se je peć ložila.

Gornja slika doduše prikazuje dosta točno, što je od te peći preostalo, ali si po tim ostancima i po opisu nestručnjak ne bi mogao tako lako predočiti, kako je ovakva peć izgledala. Da stvar bude jasnija, priopćujem kao sliku 104 ostatke sasvim slične jednako velike peći, koji su se našli prigodom Ludovicijevih iskapanja

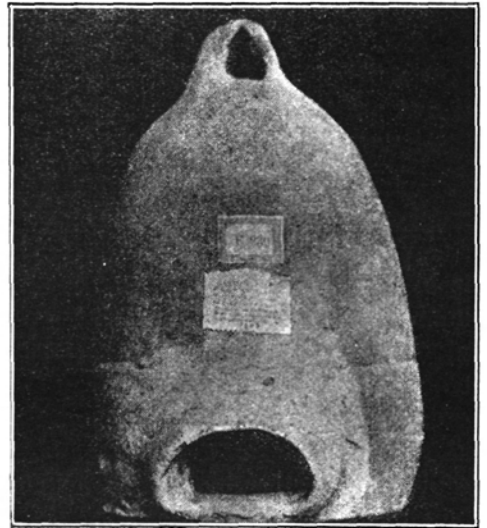

Sl. 104. Ostaci rimske lončarske peći iskopani u Rheinzabernu.

u Rheinzabernu, a kao sliku 105 glineni model ovakve peći u posjedu g. M. Kama u Nymegenu. Prva je slika uzeta iz knjige Ludovicijeve: Stempelbilder römische Töpfer (Aus meinen Ausgrabungen in Rheinzabern 1901—1905) str. 155 sl. 22, pa ne treba opširnijega opisa. Prikazana je lončarska peć sačuvana po prilici isto tako kao i vinkovačka, tek je otkopana po čovjeku, koji je znao, što traži, pa se vidi i kanal, kroz koji se je peć ložila. Osim toga je ta peć fotografirana odozgor, tako da se vide luknje, koje su propuštale toplinu u gornji dio peći.

Druga je slika izvađena iz Steinerove publikacije u časopisu Römisch-german. Korrespondenzblatt III 1910 str. 76 sl. 18. U nizozemskom gradiću Nymegenu sastavio je privatnik g. M. Kam vanredno bogatu zbirku većinom rimskih predmeta, za koju je sagradio poseban muzej. Taj on muzej veoma rado pokazuje stručnjacima te se veseli, ako tkogod nešto od njegovih stvari publicira. Vrijednost njegove zbirke naročito povećaje činjenica, da u njoj imade mnogo predmeta, koji su ili veoma lijepi i dragocjeni, ili pako imadu veoma veliku znanstvenu vrijednost. Među ove potonje spada i ovaj model rimske lončarske peći.

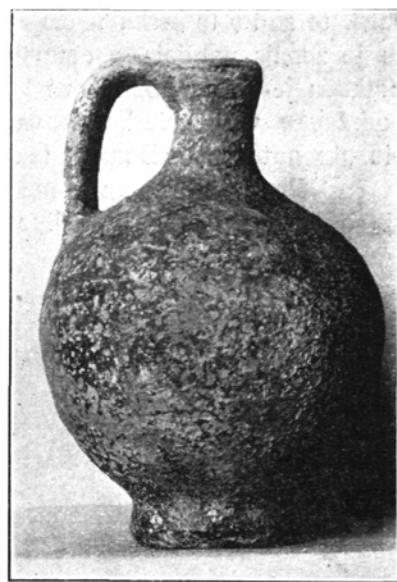
Mi doduše poznajemo donekle oblik antikle lončarske peći, jer nam je prikazan na spomenicima, ali nam je ovaj spomenik ipak veoma dragocjen, jer je načinjen od rimskoga lončara, koji je svakako najkompetentniji za to, da nam prikaže oblik svoje peći. Model ima oblik pletene košnice te je visok jedno 18 cm. Dolje je načinjen velik otvor s izbočenim rubom: to ima da bude otvor za loženje vatre. U peći je načinjena horizontalna ploča, providena s jedno 20 rupa, koja rastavlja gornji prostor od donjega. Mjesto, gdje je ta ploča pričvršćena uz stijenu modela, vidi se izvana, jer se je glina uslijed palenja stisla te je ploča donekle povukla za sobom stijenu modela, tako da se izvana vidi kao utisnut kolobar. Gore je

Sl. 105. Model rimske lončarske peći u Kamovom muzeju u Nymegenu.

natkriven malen otvor poput dimnjaka, kroz koji je izlazio dim. Jedino, što majstor nije načinio, to je stijena, koja kod prave peći prolazi sredinom donjega prostora te nosi rastavnu ploču. Toga zida ovdje nije trebalo, jer ta ploča kod tako male-noga modela nije bila tako teška, da bi ju bilo trebalo poduprti. Ne smije se držati, da se je tu našao uzorak, prema kojemu se je imala načiniti kakva peć, nego je to igrarija kojega lončara, koja nam se sretnim slučajem sačuvala.

Nema nikakve dvojbe o tom, da je vinkovačka peć imala isto takav oblik kao i ovaj model, a taj su oblik imale i sve ostale rimske peći kasnijega vremena, što su se našle na različitim mjestima nekadašnje rimske države. U malenoj peći vinkovačkoj mogle su se doduše paliti i bolje posude, ali nije bila udešena za veći teret. Prema izvještaju g. Menzera čini se, da se je u svim otkopanim vinkovačkim pećima palila samo sasvim obična roba, jer su se u njima našli ostaci običnih trbušastih lončića s uskom nožicom i tijesnim grlcem. Jedan takav 17 cm visok zeleno kalajisan, gore nešto otkrhan lončić našao se nedaleko jedne od tih peći te je poslan s drugim stvarima u muzej (sl. 106). Osim ovih trbušastih lončića spominje izvještaj gosp. Menzera neke posude, koje on drži loncima za cvijeće, a koje nisu bile drugo nego sasvim obični duboki okrugli pećnjaci s ravnim dnom i uspravnom stijenom. Ostatke takvih pećnjaka našao sam faktično u peći, koju sam fotografirao, ali ne znam, jesu li već od prije tamo bili, ili su ih tek u novije doba onamo metnuli.

Sl. 106. Zeleno kalajisan zemljan lončić iz rimskoga vremena nađen kraj lončarskih peći u Vinkovcima.

Sve su vinkovačke peći — i veće i manje — bile načinjene u glavnom iz priređene gline, a ne znam, jesu li i one, koje nisam vidio, bile potaracane i tako brižno izmazane kao ova, koju sam mogao snimiti. Sve skupa one nisu bile veoma solidne i nisu proračunane na veliku trajnost. U novije doba istražio se na raznim mjestima razmjerno velik broj takvih peći, pa je literatura o tom predmetu već dosta velika. Imade ih sasvim sličnih vinkovačkima, ali većinom su nešto ili mnogo solidnije izrađene. Glavni dio, koji je trebalo pojačati, bio je poprečni zid u donjem prostoru, koji je imao da nosi dosta tešku rastavnu ploču. Taj je kod nekih peći bio sazidan iz čerpića ili nešto napečenih opeka. Ako je peć imala da bude još jača, sazidan je cijeli donji dio na taj način, a u nekim slučajevima i nešto gornjega dijela sve do onoga mjesta, gdje se peć počimlje naglo suzivati. Kada se je peći već posvećivalo toliko posla, onda se već više nije ni rastavna ploča izrađivala iz blata, nego se je donji dio peći presvodio, tako da se je postigla veoma velika trajnost. Ovakve veoma jake peći mnogo puta imaju četverostran floct.

Glavna svrha, za kojom su lončari išli, bila je ta, da se u peći što više zadrži dostatna toplina. Zato je kod vinkovačke peći stijena u gornjem dijelu, koja je već sama po sebi bila dosta debela, još osim toga bila obložena crijepom

i dobro izmazana. Kod nekih peći, koje su bile solidnije izrađene, išle su kroz stijenu šuplje opeke kao u zidovima prostorija, koje su se centralno ložile. U nekim su se pećima našle još i druge naprave za pridržanje toploga zraka; tako su u nekim bile u stijenu naokolo uzidane trbušaste posude. Kako je bilo potrebno, da se u gornjem dijelu peći razvije što veća toplina, a da posude ne budu direktno izvrgnute vatri, to su i u tu svrhu načinjene potrebne naprave (glinene cijevi). Oko peći obično se je zemlja nabijala, a ostavljao se samo sprijeda prostor, gdje je trebalo kuriti, Katkada je pred kanalom za loženje iskopana jama, u kojoj je stajao onaj, koji je podržavao vatru. Kod vinkovačkih peći nije to bilo potrebno, ako im je taj kanal bio okrenut prema Bosutu, tako da je ložać stajao na nižem nivou.

Predmeti, što su se našli kraj tih lončarskih peći, predani su kotarskoj oblasti vinkovačkoj, koja ih je godine 1904. poslala narodnom muzeju. Među tim predme-

Sl. 107. Otisak zemljanoga kalupa nađenoga kraj rimskih lončarskih peći u Vinkovcima.

tima nalazio se jedan, koji je s opisanim pećima u veoma tijesnom savezu. To je kalup iz pečene zemlje sive boje visok 95 do 100, a širok 72 do 80 cm, kojemu je pozitiv prikazan na slici 107. Kalup je otisnut sa pozitiva, te se na stražnjoj strani vide duboki otisci prstiju obiju ruku, jer je radnik morao znatno pritisnuti, da dobije točan otisak dosta visokoga reljefa. Otisak kalupa prikazuje rimskoga gladijatora u nasrtu na lijevo. Po opremi vidi se, da je to *secutor*. Na glavi ima kovnu kacigu s visokom kristom i umetnutim vizirom, koja mu zaštićuje cijelu glavu zajedno s licem. Oko pojasa imade širok kožni remen, za koji je zatakuta pregača (*subligaculum*). Lijevu stranu zaštićuje velik poluvaljkast samnitski štít, koji drži pred sobom, a koji je pojačan umbom i jakim izvana polo-

ženim šipkama. Desna ruka, u kojoj drži potegnut mač, zaštićena je posebnim rukavom (*manica*), koji si moramo zamišljati iz kože ili sukna i okovan kovnim pločama. Taj rukav zaštićuje donekle i desnu stranu prsiju. Lijevu nogu, kojom istupa, pokrio je kovnim nazuvkom (*ocrea*), koji je na reljefu dosta naspretno izražen, a na desnu je nogu navukao visoku čizmu. Inače je obučen u nabranu tuniku i hlače iz dosta debeloga tkiva. Za izradbu toga reljefa ne može se reći, da je prvorazredna,

ali se vidi, da je majstor imao neku vještinu i da je nastojao da istakne sve ono, što je bitno za sekutora.

Nema dvojbe, da je i ovaj kalup služio u lončarske svrhe. Relijefi, što su se izrađivali po ovom kalupu, sigurno su bili određeni za ures zemljanim posudama, što su ih zidali negdašnji vinkovački majstori. Rimske zemljane posude, koje su urešene reljefima, većinom su nastale tako, da se je cijela posuda izrađivala u jednom kalupu, po kojem je ona dobivala i oblik i sav reljefni ukras. Osim toga se je dakako mogao reljef i pričvrstiti na posudu, koja je u glavnom već gotova bila. Paul Déchelette, koji je također postao neprežaljenom žrtvom ovoga rata, zove u jednom od svojih fundamentalnih djela (*Les vases céramiques ornés de la Gaule Romaine* II str. 165) posude s ovom vrsti uresa: *vases à reliefs d'applique*. Kod ovih se je posuda oblik načinio na lončarskom kolu, kao što i svaka druga posuda, koja je ostala bez uresa. Kad bi se posuda nešto osušila, onda bi se reljef, koji je bio načinjen po posebnom kalupu, na nju prilijepio. Za pričvršćenje se je upotrebljavao isti materijal, od kojega je bila načinjena i sama posuda, naime obična glina, koja se je u tu svrhu nešto razrjeđivala, tako da je bila na pol tekuća. Ova razrijeđena glinena masa poznata je danas pod imenom *barbotine*. Na pojedinim se posudama nije aplicirao po jedan reljef, nego se je ispunjavala cijela ploha prizorima uzetim iz raznih područja. Prikazana su razna božanstva, mitološki prizori, gladijatorske igre, razne glave i maske, te životinje. Kako figure izrađene u kalupima nisu potpuno ispunjavale polja, a išlo se za tim, da se cijela posuda što više uresi, to su između figura izrađivali prostom rukom iz *barbotine* hvoje i cvijeće, grančice s listovima

Sl. 108. i 109. Rimske zemljane posude s apliciranim reljefima. Po Déchelette-u.

i bobicama te razne ornamente. Jedna je takva posuda s apliciranim reljefima i uresima u *barbotinetehnici* prikazana po Déchelette-u na sl. 108.

Urešene posude s apliciranim reljefima u prvom su stoljeću još veoma rijetke. Češće su u drugom stoljeću, a u trećem stoljeću su uopće radije radili u ovoj tehnici, nego da su cijele posude izrađivali u kalupima. I naš kalup po svojoj prilici neće biti

stariji od trećega stoljeća posl. Isusa, ali nemamo nikakve podloge, na temelju koje bi se moglo točnije odrediti vrijeme njegovoga postanja.

Kako je gore rečeno, reljef, s kojega je načinjen ovaj kalup, prikazuje gladijatora, koji je po svojem oružju karakterizovan kao *secutor*. Bez dvojbe je na istoj posudi bio prikazan i drugi gladijator, s kojim je ovaj bio u boju, a taj je njegov protivnik jamačno bio *retiarius*, kako je to obično prikazano, i kako se to ima očekivati prema zadaći sekutorovoj, koji ima da progoni retijarija, odakle mu je i ime.

Vinkovačke lončarske peći, čini se, da nisu bile dobrovoljno napuštene, što sudim po tom, što su se donji dijelovi njihovi našli u potpuno uporabivom stanju, a u njima je još bilo i posuda. Bit će, da su se morale naglo napustiti uslijed neprijateljske invazije, koja je ove lončare izvan gradskih zidova prisilila, da se povuku u grad i više ne povrate na posao. Tradicija je, da je svijet u Vinkovcima sve do pred jedno 50 godina znao za ove građevine i ih upotrebljavao kao peći za kuhanje

Sl. 110. Model za reljef, koji se imao pričvrstiti u rimsku zemljenu posudu, nađen u Vinkovcima.

raznih stvari u velikim kotlovima. Menzerovo kopanje zemlje sigurno nije otkrilo sve rimske lončarske peći, koje su se tu nalazile, pa će se po svojoj prilici isplatiti, da se kasnije dalje iskapa pod stručnjačkim nadzorom. Treba još spomenuti, da su se ovdje sigurno fabricirale i zemljane svjetiljke. Još od god. 1878. poznat je zemljan kalup gornje strane takve lampice, koji se je našao sasvim blizu toga mjesta, u kućnom vrtu tada Suratlićkine, a kasnije Miroslavljevićeve kuće (Brunšmid, nav. dj. str. 135).

Ne znamo, da li je cijelo vinkovačko lončarstvo u rimsko vrijeme bilo ograničeno na ovo mjesto kraj Bosuta ili je lončara bilo i na drugim mjestima. Po jednom kasnijem nalazu moglo bi se to naslućivati, ali se taj nalaz na nikakav način ne može smatrati dokazom. U rujnu 1905. poslao je narodnom muzeju bunarski majstor

Stj. Franjković iz Vinkovaca relijef izrađen u ilovači, koji je bio našao pri kopanju zdenca u nekoj kući bivše njemačke ulice, dosta daleko izvan rimskoga gradskoga zida, u dubljini — kako piše — od nekih 5 metara. To je 10 mm debela ploča od pečene zemlje crvene boje, okrugla oblika, s promjerom od 123 — 125 cm. Ilovača, iz koje je načinjena, bila je veoma nečista; imade u njoj sitnih komadića šljunka i dosta partikula ugljena. Relijef je dosta plitak, nije dobro otisnut iz kalupa, a dosta je loše i sačuvan. Majstor je, kada je već bio otisnuo relijef, radio po njem s nekim oštrim oruđem, pa je na nekim mjestima krivo zarezao i time relijef znatno oštetio. Možda se je ploča već u staro doba istrošila, a možda je i u novije previše prana: svakako je relijef veoma izlizan. (sl. 110.)

Prikazan je neki rimski car jašuć na desno, a vodi ga Victoria. Car je u vojničkoj odori. Ima na sebi kovni oklop, preko kojega je prebacio paludamentum. U desnoj drži dugo koplje, a lijevicom, koja se ne vidi, ima da drži po svojoj prilici uzde konja. Glava je ovjenčana lovorovim vijencem. Konj je u polaganom hodu. Victoria u širokoj, veoma nabranoj i podvezanoj haljini, s raširenim krilima, ide naglim korakom na desno. Atributi su joj nejasni, ali mislim, da neću pogriješiti, ako predmet u lijevoj ruci držim palmovom granom, a onaj u desnoj vijencem. Iza leđa carevih izrezana su četiri velika slova A X I N. Oko cijeloga prizora povučena su dva kolobara, jedan (nutarnji) tanji, a drugi deblji.

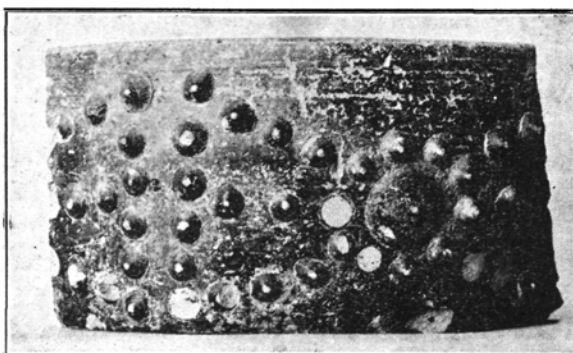
Original ovoga otiska svakako je izrađen po dobrom uzorku, ali ga je izradila nevješta ruka. Još je najbolje izrađena figura careva. Konj je jaderno kljuse s debelim vratom i velikom glavom. Kod božice je radnik točno pazio na izradbu odijela, te je naglasio tančinu tkiva, kroz koje se vide forme tijela, ali je zato ruke napravio tako nespretno, da se čini, kao da su joj obje ruke prirasle na desnoj strani. Napis sačinjavaju samo neka slova iz velikoga naslova careva, u kojem se je svakako nalazila i riječ *Maximus*, ali taj cijeli napis nije ni mogao stati na ovaj relijef, a radnik, vidi se, nije bio ni osobito zauzet za to, da ga prepíše. Car je, čini se, još dosta mlad čovjek, ali, kako je relijef slabo sačuvan, ne može se točno vidjeti, je li bradat. Prije će biti, da nema brade, a ako je ima, mora da je veoma kratka. Ne može se apsolutno ništa sigurna reći o vremenu, u koje taj relijef spada: moglo bi se nagađati na treće stoljeće posl. Is., moglo bi se misliti na Severa Aleksandra ili Gordijana trećega, ali se ne može reći ni to, da je takvo nagađanje vjerojatno.

Ni ovaj relijef nije drugo nego model, po kojem su se izrađivali relijefi, što su se imali aplicirati na zemljane posude. Nu i ako se ove posude imaju uvrstiti u vrstu à reliefs d'applique, to se ipak razlikuju od malo prije spomenutih u tom, što nije više relijefa činilo jedan prizor, nego je svaki relijef za sebe bio jedna cjelina te se je u formi medaljona pričvršćivao na posudu. Posude, na kojima se nalaze takvi medaljoni, imaju obično oblik veoma ispupčenoga vrča s tri ručke, kojima odgovaraju tri medaljona (sl. 109 po Décheletteu nav. dj. II str. 236), ali ima i lonaca sa širokim zjalom, na kojima se nalaze po tri takva medaljona. Déchelette je nastojao da sabere sve poznate cijele i fragmentirane posude s ovim uresom, pa je skupio u svem 169 komada, a od ovih su bile samo četiri cijele ili gotovo cijele. Kasnije je G. Mestwerdt publicirao još dva cijela komada iz Kamove zbirke u Nymegen (Röm.-german. Korrespondenzblatt I str. 14 i II str. 8). Tipovi se ovih medaljona više puta opetuju, te se vidi, da su se razni lončari služili istim modelom. Déchelette misli (a prije njega je to s dobrih razloga naslućivao i Froehner), da

je bilo posebnih majstora, koji su pravili modele za ove reljefe u vosku te ih onda prodavali lončarima. Važno je, da se na ovim medaljonima nalaze i napisi, koji tumače prizore, što kod prije opisane vrste posuda s apliciranim reljefima nije dosada opaženo. Prizori, koje nalazimo prikazane na tim medaljonima, uzeti su iz života bogova i mitskih bića, historije, teatra, arene (gladijatori), cirkusa, a ima i maska i erotičkih scena.

Vinkovački reljef sigurno nije ništa drugo nego model, koji si je jedan od vinkovačkih majstora otisnuo s koje gotove posude, da ga može upotrijebiti u svojem poslu. Ne smije se po mojem mnijenju držati, da je ovaj medaljon bio određen, da bude pričvršćen na koju posudu: zato je bio pretežak, a pošto je ispečen, nije se mogao ni savijati prema plohi posude. Tamo, gdje je taj reljef nađen, bilo je rimsko groblje, pa premda nalaznik ne spominje, da bi tu bio grob, ipak je vjerojatno, da se je našao u grobu. Četiri takva zemljana medaljona našla su se g. 1900. u Mitrovici, također pri kopanju zdenca, ali nisu pozitivni, nego negativni otisci. Dva su od tih medaljona dospjela u ruke trgovcu, koji ih je prodao u Budimpeštu, jedan je u hrvatskom narodnom muzeju, a četvrti je polupan. Važno je kod toga nalaza, da se vjerodostojno izvješćuje, da su se medaljoni našli u rimskom grobu s okosnicom, koji se neće smjeti datirati prije III. stoljeća posl. Is. (Sr. Vjesnik n. s. V 1901 str. 251).

Gore opisani spomenici nisu takvi lončarski proizvodi, koji su bili namijenjeni prodaji, nego su služili lončarskim obrtnicima za izvođenje njihovoga obrta, te su tako dokaz, da je taj obrt u rimskim Vinkovcima bio razvijen. Želim još ukratko da spomenem jedan fragmenat, koji se našao u Vinkovcima, ali nije sigurno, da je tamo bio i načinjen. Činim to zato, što je to fragmenat posude, kakve se kod nas rijetko nalaze, pa je vrijedno, da se s njime pozabavim.

Sl. 111. Ulomak rimske zemljane posude iz Vinkovaca.

U Vinkovcima su g. 1909. polagali plinske cijevi, pa smo se nadali, da će se tom prilikom naći nešto starina. Ta se je nada donele ispunila, ali su nađeni predmeti došli većinom u privatne ruke, jer se je u samom mjestu našlo sabirača, koji su ih od radnika kupovali. Neke mi je predmete prigodom mojega prolaza kroz Vinkovce predao profesor Lutz, koji je tada boravio kod svojih roditelja u Vinkovcima. Među tim predmetima nalazio se i ulomak posude naslikan na sl. 111.

Ulomak potječe od okrugle zdjele s ravnim dnom i uspravnom stijenom, koja je imala promjer od po prilici 18 cm, a visina joj je bila 8 cm. Posuda je bila načinjena iz dobro pročišćene gline, sivo je pečena te sva izvana i iznutra prevučena crnom pokosti. Posuda nije bila prikladna za to, da bude izvržena vatri, nego je

sačinjavala finiji komad posuda, koji je rabio pri stolu. Da joj se sačuva dno, načinjen je unaokolo rub, visok skoro 1 cm, kojim se je posuda doticala plohe, na kojoj je stajala. Svrsi posude, koja je svakako imala da djeluje i dekorativno, odgovara i ures njezin. Taj je izveden en barbotine, u tehnici, koja je gore već jednom spomenuta. Na ovoj se posudi jasno poznaje način, kako se je to radilo. Jasno se vidi, da je tvar, kojom je izveden ures na posudi, bila rjeđa od tvari, iz koje je bila građena posuda, a može se ustanoviti, da je ures nanesen na posudu, kada je ova već bila dosta suha, a još nije na njoj bilo pokosti. Ornamentat je u glavnom sastavljen iz krupnih bobica, a kako se tvar nije svuda dobro prihvatila posude, to su neke bobice otpale, što se i na slici dobro vidi. Točke su načinjene tako, da su se kaplje tvari puštale iz cijevi na posudu u stanovitim razmacima, tako da je iz njih sastavljen sasvim ukusan ornamentat. Izim spomenute cijevi nije radnik za izvedbu toga uresa trebao nikakvoga drugoga alata, osim što je većim pločama, kojih je na cijeloj posudi bilo samo četiri, morao nekim oštrim oruđem dati okrugao oblik, kada se je tvar već bila nešto skrutila.

Izradba (debljina stijena i čvrstoća) posude sjeća na tako zvane aretinske posude, a ures njezin vanredno točno imitira iščakanovane ornamente, kakvi se nalaze na posudama i drugim predmetima iz tankoga bronsanoga lima u prehistorijsko vrijeme. Teško je odrediti doba, kada je posuda načinjena, i mjesto, odakle je donešena. Uresi u barbotinetehnici nisu obični niti u Grčkoj niti u Italiji, dok su veoma česti u lončarskoj industriji Gallije, Germanije i Britanije. Tim dakako nije rečeno, da u Grčkoj i Italiji ova tehnika nije uopće bila poznata. Znade se dapače, da su i sami aretinski atelijeri proizvodili posude s takvim uresima, a Dragendorff je nekoliko godina iza svoje važne publikacije o terri sigillati mogao objelodaniti neke izvrsno rađene posude slične tehnike iz Male Azije (Bonner Jalnbücher 101 (1897) str. 141. Jedna od tih posuda s grčkom lončarskom markom imade točno isti oblik, kao što ga je imala posuda, od koje potječe vinkovački fragmēnat. I te maloazijske posude urešene su u barbotinetehnici. Sravnjivanje vinkovačke crno firnisane posude s ovom maloazijskom terrom sigillatom ne dovodi nas do nikakvoga rezultata, jer ne znamo, iz kojega su vremena te maloazijske posude. Možda bi se s nekom vjerojatnošću dalo zaključiti, da posuda potječe iz dosta ranoga doba, iz toga, što joj ornamentat slični na prehistorijske urese i što se je s njom našao komad stakla od posude, koja je bila izvržena vatri, tako da se može pomišljati na grob s paljevinom.

Vinkovački keramički proizvodi rimskoga vremena tek su veoma malen dio spomenika rimske keramike, što ih je skupio hrvatski narodni muzej s raznih mjesta Hrvatske i Slavonije. Sistematski obrađeno nije dosada od toga materijala tako rekuć ništa, ali će se doskora morat pristupiti tome poslu, jer se danas taj materijal već dade usporediti s veoma mnogo vanjskih publikacija, tako da bi se već moglo ustanoviti, u koliko je Hrvatska i Slavonija u rimsko doba bila odvisna od tuđih keramičkih proizvoda, a u koliko se je tu keramička industrija i samostalno razvila.

Dr. V. Hoffiller.